

Francia eredetű szakkifejezések a magyar orvosi nyelvben

Az emberiség történelme során népcsoportok érintkeztek egymással, és az új fogalmak, tárgyak megnevezésére idegen eredetű szavakat vettek és adtak át. Az egyetemes orvostudomány az ókori görög, majd a görög-latinná alakult szakkifejezések tárán alapszik, illetve erre támaszkodik még ma is (8). A nemzetközi orvostudomány közös nyelve ma az angol, amely ugyanazt a szerepet tölti be a mai tudományos életben, mint az ókorban a görög, majd a középkorban a latin (33). Mivel nap mint nap születnek új módszerek és vívmányok, szüntelenül áramlanak új szakkifejezések az egyes nemzetek szaknyelvei között. Bár a magyar orvosi nyelvben előforduló idegen szavak elsősorban ógörög, latin és angol eredetűek, számos francia szakkifejezés is azonosítható. A XVIII. századi Európában a francia a műveltség és a diplomácia mellett a tudományok, így az orvostudomány nyelvévé is vált (15), a legtöbb átvétel ebben a korszakban történt. A közvetlen átvételek mellett jelentős szerepet játszanak a német, később angol közvetítésű francia orvosi szakkifejezések is. A nyelvtudomány a külső keletkezésű szóállományban megkülönbözteti a jövevényszó vagy kölcsönző és az idegen szó fogalmát (1). A különbség abban rejlik, hogy míg az idegen szó idegenszerűségét a beszélőközösség tagjainak többsége érzékeli (például *bandázs*, *tourniquet*), a jövevényszó (már) nem hat idegenszerűként (például *pánik*, *jód*), mert olyannyira beépült az átvevő nyelv rendszerébe (20). Az idegen szavak beilleszkedésének folyamatát az írásmód változásán keresztül is megfigyelhetjük (25). A kezdetben francia helyesírású szavak idővel magyar kiejtés szerinti írásmódúvá válnak (*karantén* <*quarantaine*, *triázs* <*triage*, *operatőr* <*opérateur*), tükrözve a magyar nyelv hangzórendszerére jellemző változásokat, mint például a szóhangsúly áthelyeződését az első szótagra, a hanghelyettesítést (*tampon*), az írásképp szerinti kiejtést (*korzett*), esetenként a szóelemek átértelmezését (*trokár*). Meg kell jegyeznünk, hogy az orvosi nyelvben gyakori a franciás és a magyaros írásmód párhuzamos használata (*lavage* – *lavázs*). Sajátos jelenség, amikor egy szakkifejezésen belül, gyakran részleges tükörfordítás által kapcsolódnak egymáshoz a külső és belső keletkezésű szavak (például *sebitoilette*, *bonjour csepp*). A francia eredetű szavak egy része német közvetítéssel került a magyarba (*milieu*), gyakran a német szóképzés jellegzetességeit is magával hozva

(*masszíroz* <*masser*). Jelen elemzés a teljesség igénye nélkül mutat be néhány francia eredetű magyar orvosi szakkifejezést, amelyekkel elsősorban szakfordításhoz kapcsolódó szövegekben és egészségügyi tolmácsolási események során találkozhatunk.

Számos olyan francia eredetű szakkifejezés létezik, amelyet nemcsak az egészségügyi szakemberek, hanem a laikusok is használnak. Néhány közülük olyannyira beivódott a mindennapi nyelvhasználatba, hogy mára már észre sem vesszük, hogy külső keletkezésű szavakról van szó. A koronavírus-járvány során oly sokszor emlegetett *karantén* 'egészségügyi zárlat' nemzetközi szót is feltehetőleg a franciából vettük át a *quarantaine* 'körülbelül negyven' szóból (1, 35), bár a fogalom és az elnevezés az olaszban keletkezett a *quaranta giorni* 'negyven nap' nyomán, utalva az elkülönítés időtartamára (28). Harminc-, majd negyvennapos karantént először 1377-ben rendeltek el hivatalosan a többségében olaszok által lakott, ma már Dubrovnik néven ismert Raguzában. Második alkalommal 1423-ban vezettek be karantént Velencében (22). A tengerparti olasz városállamokban ilyenkor negyven napig elkülönítették a hajókon érkezőket. A középkorban és a kora újkorban elsősorban a pestis, valamint a sárgaláz és a kolera miatt került sor az intézkedésre. A franciában a *quarantaine* 'karantén' első használata 1635-ből adatolható (11). A többi nemzeti nyelvben valószínűleg az 1830-as években terjedt el a nagy kolerajárvány idején. A nemzetközileg használt *kontroll* 'orvosi ellenőrzés' szó a francia *contrôle* 'ellenőrzés, kontroll' nyomán jött létre, amely a korábbi *contrerôle* 'ellenőrző lajstrom' alakból vonódott össze (36). A *migrén* 'görcsös (féloldali) fejfájás' szintén nemzetközi szó, amely a görög eredetű orvosi latin *hemicrania* 'féloldali fejfájás' szóra vezethető vissza. A magyarba a német *Migräne* 'migrén' és a francia *migraine* 'migrén' közvetlen, kiejtés szerinti átvételével került át (36). A *pánik* 'félelem, ijedelem' a francia *panique* főnevesült melléknév (<*terreur panique* 'páni félelem') nyomán rögzült a magyarban. A lelki megrázkódtatás rokonértelmű szavaként használt nemzetközi szó, a *sokk* a francia *choc* 'sokk, megrázkódtatás, csapás' alapján terjedt el, amely a hangutánzó *choquer* 'összeüt, összeütközik' ige származéka.

Az orvosi 'a szervezet nagy megrázkódtatás okozta, keringési zavarokkal járó súlyos állapota' jelentése azonban az angoltól származik, a magyarba főképpen német közvetítéssel került át (36), és olyan összetett kifejezésekben is megjelent, mint az *elektrosokk* vagy a *sokkterápia*. A ma már gyakran szitokszóként alkalmazott *kretén* orvosi jelentése lényegesen szűkebb: elsősorban pajzsmirigybetegség miatt testi és szellemi növekedésükben visszamaradt egyénekre vonatkozik. Eredetét tekintve a francia *crétin* 'kretén' nyomán jött létre Svájcban, ugyanis a források szerint itt figyeltek fel először a betegségre. A megnevezés eleinte azonban nem a gyengeelméjűségre utalt, hanem a hasonló alakú *chrétien* 'keresztény' jelentésre. A névadás azzal magyarázható, hogy a *chrétien* 'keresztény' és a *crétin* 'kretén' is a latin *christianus* 'keresztény' szóból ered. Az elnevezés a sértő kifejezések kerülésével, az együttérzéssel és a szánakozással hozható összefüggésbe (36) egy olyan keresztény kultúrában, amelyben a testi és szellemi bajokkal küzdők kiváltképp vágytak az isteni gondviselésre.

A francia orvosi irodalom hatásait Magyarországon először a XV. században lehetett érzékelni. Az első itthon elérhető, francia nyelvű tudományos írások a sebészet témaköréhez kapcsolódtak, majd a XVII. században megnőtt a francia orvosok, elsősorban a francia sebészek száma is Magyarországon. Divatossá vált, hogy az előkelő körök külföldi orvosokkal kezeltették magukat. Rákóczi Ferenc főbészese is egy Dupont nevű francia orvos volt (16). A XVIII. századi Franciaországban további rohamos fejlődésnek indult a sebészet, ezért számos új eljárás és eszköz megnevezése franciául honosodott meg az orvosi nyelvekben (5). Nemcsak a francia szakkifejezések, hanem maga a *francia* jelző is számos sebészeti eszköz magyar megnevezésében szerepel: *francia tű*, *francia kampó*, *francia csomó*, *francia szemű sebészeti tű* (7). A szifilisznek *francia kór* vagy *francia betegség* volt a neve, ugyanis az európai népek a francia katonáknak tulajdonították a betegséget (36), noha Franciaországban a *mal napolitain* 'nápolyi kór' kifejezést részesítették előnyben (18). A *franc betegség* 'vérbaj' szókapcsolatból önállósult jelentéstapadással a szitkozódásban, elhomályosult jelentéssel használt *franc* szavunk.

A XVII. század során számos új, vérzéscsillapításra szolgáló technika terjedt el, a sebek kiégetése, a kauterezés háttérbe szorult. Ebből az időszakból származik a napjainkban már a magyar köznyelvben is használatos *tampon* 'gézből, vattából készült dugasz vérzés csillapítására és felfogására' szó, amely a magyarba a francia írásmód szerint került át, a szóvégi orrhangúság megszűnésével. A francia *tamponner* 'eldugaszol, eltöm' ige *tamponnade* származékából alakult ki a magyarban a szívet nyomva életveszélyes állapothoz vezető *perikardiális tamponád/szívtamponád* 'szívburki vér- vagy folyadékgyülem' kifejezés. Megjelentek az első csavaros érszorítók, amelyeket a magyar szaknyelv azóta is megtartott: a francia *tourner* 'fordít' igéből képzett *tourniquet* 'érszorító' gyakran emlegetett orvosi szakkifejezés, ma már különö-

sen a *pneumatikus tourniquet* 'sűrített levegővel működő vértelenítő' összetételben (7). Ugyancsak francia eredetű a *trokár* néven ismert háromszögletű sebészeti tű a francia *trois* 'három' és *carre* 'szög' összetételeként (7). Valószínűleg német közvetítéssel került át a magyarba a tükrözésre és az erek tágítására alkalmazott eszköz, a *szonda* a *sonde* 'orvosi kutató eszköz' nyomán (36). A *débridement* 'sebtisztítás' is francia eredetre tekint vissza, utalhat a sebtisztítás azon részére, amikor az elhalt sejteket és szöveteket eltávolítják, valamint az izületi porcok felszínének tisztítására is (14, 19). A méhkaparás vagy abrasio köznyelvben is ismert neve, a *küret* a francia *curetage* magyar megfelelője, noha a francia többnyire akkor használja ezt a szakkifejezést, ha nem terhességmegszakításról van szó. Utóbbi esetén ma már az *IVG* (= *interruption volontaire de la grossesse* 'a terhesség szándékos megszakítása') betűszót részesíti előnyben a beavatkozás leírására. A kanál alakú, kóros szövetek eltávolítására használt *curette*, más néven *kaparókanál* a francia *curer* 'kikapar' igéből származik. A francia szakkifejezés a latin *cura* 'gondoz, tisztít' jelentésére vezethető vissza. Ugyanezt a szakkifejezést a fogászatban is átvették a mélytisztítás, a *nyílt és zárt küret* vagy *kürettálás* megnevezésében (26). A köznyelvből is ismert *dekoltázs*, azaz a fogínyszél, a marginális paradontium szabadon hagyása (27) a francia *décolletage* 'nyak szabadon hagyása' [*collet* '(fog)nyak'] alapján jött létre. Többnyire magyaros írásmódban találkozunk a *bandázs* szóval a francia *bandage* 'sebkötözés' nyomán. Ugyancsak a francia kiejtés szerinti átvétel a sürgősségi osztályokon alkalmazott betegosztályozás, a *triázs* (<*triage*) és *pretriázs* (<*prétriage*) (24), akárcsak a sebészeti szaknyelven használt *kanül* (<*canule*) 'üreges tű', *drenázs* (<*drainage*) 'váladék-vezetés' és *lavázs* (<*lavage*) 'testüreg kimosása'. A *drenázs* mellett a *drenálás* és a *drénezés* alak is használatos az eljárás megnevezésére (34). Az *operatőr* 'sebész' és a *transzplantőr* 'szervátültetést végző orvos' ugyancsak francia eredetű. Előfordul, hogy az -*őr* végződést nem magyaros írásmóddal vesszük át, hanem a francia szóalakot kölcsönözzük: *fixateur externe* 'külső rögzítő', *fixateur interne* 'belső rögzítő' (29).

Francia kifejezésekkel jelöljük az epilepszia során jelentkező rohamok között a magyar orvosi szaknyelvben a rövid, pár másodperces, tudatvesztéssel nem feltétlenül járó *petit mal* 'kis rosszullét' vagy az *absence* 'távollét' és a súlyos, úgynevezett *grand mal* 'nagy rosszullét' fogalmát (17). A francia szavak vagy kifejezések megjelenhetnek részleges tükrőfordításokban is. Ebben az esetben az átvevő nyelv csak a kifejezés egyik tagját fordítja le, a másiknak megtartja a forrásnyelvi alakját. A magyarban a féltükrőfordítások összetett szavakkal vagy szó szerkezetekkel is megvalósulhatnak. Például a *gyomor- és bélpasszázs* (<*passage gastrique/intestinal*) vizsgálat során a kontrasztanyag gyomor- és bélrendszeren való áthaladását vizsgálják (6), vagy ilyen összetétel a *sebitoilette* (<*toilette de plaies*) 'sebtisztítás' (7). A szó szerkezetben való átvételre példa a heveny gyulladás megszűnése után végzett beavatkozás (23), az *à froid stádium/appendectomia* 'hideg, azaz gyulladásmentes vagy

kezelés nélküli időszak, illetve az akkor végzett vakbélműtét' kifejezés. Találó féltükörfordítás a *bonjour csepp*, a francia *goutte du bonjour* 'jó napot/reggelt csepp' mintájára, a gonorrhoea tüneteként jelentkező, főként a reggeli vizelelkor megjelenő gennyes húgycsőfolyás jelölésére (4). További példák a jelenségre a *café au lait foltok* 'tejeskávés foltok; barnás bőrelszíneződések' (13), a *décollement* sérülés 'szövetretek szétválásával járó sérülés' (30), valamint a *komplex milieu intervenció* 'a gondozó szakemberének a beteg környezetében lévő személlyel való együttműködése' (31). A *balanszírozott anesztézia* 'intubáció után az altatás fenntartása inhalációs altatószerrel és intravénás opioiddal' (32) kifejezés esetében a *balanszírozott* (<*balancer* 'egyensúlyba hoz') jelző a német szóképzés jegeit mutatja, a *masszíroz* (<*masser* 'masszíroz'), *frottíroz* 'bőrfelületet ledörzsöl' (<*frotter* 'dörzsöl'), *blanszíroz* 'bőrpírt ujjbeggyel megnyomva kifehérit' (<*blanchir* 'fehérit') igékhez hasonlóan. Egyes esetekben latin szakkifejezésekkel kapcsolódva is előfordulnak francia elemek, mint a *torsades de pointes tachycardia* 'EKG alapvonala körüli csavarodás', amelynek során a kamrai tachycardia EKG-képe a klasszikus oszlopokon lévő, hajfonatszerű építészeti díszítőelemhez hasonlít (21). Anatómiai névben is találunk francia szót: az orsócsonti árok *fossa* (vagy *fovea*) *tabatière* 'burnótszelence' elnevezése (12) a kézfejre szórt dohánypor orrba felszipantásának, a tubakolásnak a szokását idézi fel. A francia szavak a magyar kiejtés hatására torzulhatnak is. A szájzugban megjelenő berepedéseket *pourléche* vagy *perléche* 'szájzugi gyulladás, *cheilitis angularis*' néven is ismeri a magyar szaknyelv. A kifejezés a francia *pourlécher* 'körülnyal(ogat)' szóból származik, ugyanis a szájzugban keletkező zavaró érzés miatt az érintettek hajlamosak nyalogatni a szájukat. Változott a kiejtés a magyar ortopédiai szaknyelv franciából átvett *korzett* (<*corset* 'női ruhaderék; fűző'), gerincferdülés kezelésére használt, napjainkban műanyagból készült gyógyászati segédeszköz nevében is.

Külön említést érdemelnek a tulajdonnevekből képzett főnevek és melléknevek, az eponimák. A szerzői nevet tartalmazó szakkifejezések tulajdonnévi részét az orvosi nyelv rendszerint megtartja és kötőjellel kapcsolt *-féle* képzőszerű utótaggal vagy az eszközt, elváltozást megnevező magyarított utótaggal látja el (9). A leggyakrabban az adott betegséget először leíró vagy az adott eszközt feltaláló tudósok neveit őrzik ezek a kifejezések. Erre példa a teljesség igénye nélkül a *Duchenne-féle izomdisztrófia*, a *Gosset-féle feltáró*, a *Roux-féle kampó*, a *Paquelin-féle termokauterizáló*, a *Deschamps-tű*, a *Doyen-fogó*, a *Delbet-drén*, a *Luer-féle tracheakanül*, a *Museux-fogó*, a *Péan-érfogó* és a *Mathieu-tűfogó*. Ebbe a csoportba sorolható továbbá a *Musset-jel*, a *Gaucher-kór*, a *Gullain-Barré-szindróma*, a *Paget-kór*, a *Ferrein-féle nyúlványok*, a *Lasegue-tünet* és a *Ménière-betegség* (5, 7). Előfordul, hogy a francia eredetű szerzői névnek további francia változata épül be a magyar orvosi nyelvbe: a *Lejeune-szindróma* rokonértelmű kifejezése a *cri-du-chat szindróma*, azaz a *macskanyávogásos betegség* (37).

Ritkán előfordul az orvosi nyelvben is, hogy a tulajdonnév köznévi formában rögzül a szaknyelvben (erre a kis kezdőbetű is felhívja a figyelmet). Mivel a dél-francia Bayonne városban gyártottak először szuronyt, a *bajonett* köznevezített elnevezést először a katonai és a műszaki nyelv vette át (36). Később azonban, elsősorban a fül-orr-gégészletben használt *bajonett-csipesz* kezdte magán hordani az egykor kizárólag földrajzi megnevezést (3). A gyertyakészítésről híres algériai Bougie városról kapta a nevét a franciában a *bougie* '(viasz)gyertya, szonda', amely ma a szűkült testcsatornák vizsgálatára és tágitására használt sebészeti eszköz neve (2). Az injekciózásra tökéletesített, ma már régiesnek ható *pravaz* fecskendőt Charles Pravaz (1791–1853) francia ortopéd sebészről nevezték el (5). Guillotin francia orvos javaslatára a XVIII. században bevezették a nemeseket és a közrendűeket egyenlő bánásmódban részesítő és a korábbiakhoz képest kevésbé fájdalmas kivégzési módszert. Az ő neve fedezhető fel a *guillotine-technika* 'nyílt amputáció' szakkifejezésben, amely később a sebészetben meghonosított eljárás lett. Személynévből -izmus képzővel alakult ki a francia irodalomból ismert Madame Bovary alakjáról elnevezett, a szüntelen csalódottság és elégedetlenség érzésével járó viselkedési rendellenesség, a *bovarizmus/bovaryzmus* (10). Ehhez hasonlóan a pszichiátriában és a pszichológiában francia hatásra rögzült a *frottörizmus* fogalma, amely azokra az egyénekre utal a *frotter* 'dörgölőzik' igeen keresztül, akiknek nemi kielégülést okoz a másokhoz való dörgölözés (10). Más személyek intim együttléteinek titkos megfigyelése és a saját nemi vágy összekapcsolása *voyeurizmus* néven ismert a magyar szakirodalomban, eredete a francia *voyeur* 'kukkoló' szóra vezethető vissza (10).

Franciaország sebészeti vívmányait követően a XIX. századi orvoslásban meghatározóvá vált a mikroszkopikus kórokozók felfedezése (5). Az immunológia, a járványtan és a mikrobiológia francia vonatkozásai kapcsán Louis Pasteur (1822–1895) francia mikrobiológus és kémikus neve juthat elsőként eszünkbe. A magyar orvosi szaknyelv azonban a tulajdonnévből képzett *pasztörizál* 'hőkezeléssel csírátlánít' (36) megnevezésen kívül számos, e szakterületeken használt kifejezést vett át a franciából. Bár ezen szakkifejezések eredete visszavezethető a görögre és a latinra, közülük több francia tudósok névalkotása. A *molekula* 'valamely anyagnak a legkisebb része, amely még őrzi az illető anyag vegyi tulajdonságait' nemzetközi szó, a *corpuscule* mintájára alkotott *molécule* 'molekula' a latin *moles* 'tömeg, súly' kicsinyítőképzős alakjaként a franciában keletkezett. A *mikroba* 'mikroszkopikus élőlény' szakszóban a francia Sédillot által a görög *mikrosz* 'kicsi' és *biosz* 'élet, élettartam' elemekből alkotott *microbe* 'mikroba' átvétele (11). A magyar *jód* szavunk a francia *iode* nyomán került a magyarba, amelyet Gay-Lussac francia kémikus alkotott a görög *iódész* 'ibolyaszerű' (<ion 'ibolya') szóból. A magyarba a francia szó a német *Jod* közvetítésével került át. A *bróm* szintén a francia *brome* nyomán jelent meg a magyarban, amelyet Balard francia vegyész alkotott a görög *brómosz* 'búz' szóból (36).

Az orvosi nyelv fejlődése elválaszthatatlan az orvostudomány haladásától. Az ismertetett francia eredetű szakki-fejezések abban a korszakban kerültek a magyar orvosi nyelvbe, amikor a francia nyelv és műveltség meghatározó volt Európában. A francia felvilágosodás fő művének, a Francia Enciklopédiának a munkálatai felpezsdítették a kor szellemi életét. A napóleoni háborúk számtalan újítást hoztak a katonarovoslás terén, és fontos szerepet játszottak a harctéri sebészetben alkalmazott eszközök és módszerek elterjesztésében. Bár napjaink orvostudományának nemzetközi nyelve az angol, a sebészeti szaknyelvhasználat a mai napig megőrizte az egykori francia orvosok vívmányait.

IRODALOM

- Bakos Ferenc *Idegen szavak és kifejezések szótára* Budapest, Akadémiai Kiadó 2015.
- Balázs Ákos, Vass Tamás, Baranyi Zsolt, Bán Kinga, Szijártó Attila *A Semmelweis Egyetem I. sz. Sebészeti Klinika nyelvcsősebészeti iskolája* Magyar Sebészet 2020;73/3:84–8.
- Bánfai István *A tracheotomia szövödményei különös tekintettel a megnehezített dekanülálásra* Orvosi Hetilap 1962;103/34:1599–603.
- Berecz Margit, Ongrádi József *Kankó (gonorrhoea, tripper)* Nőgyógyászati Onkológia 2006;11:133–8.
- Birtalan Győző *Európai orvoslás az újkorban* Orvostörténeti Közlemények Budapest, Supplementum 1988.
- Bogner Péter *Képkötési gyakorlatok* Budapest, Medicina 2014.
- Boros Mihály *Sebészeti műtéttan* Szeged, Szegedi Tudományegyetem 2006.
- Bősze Péter *Latin, magyar, angol? A magyar orvosi szaknyelvről* Debreceni Szemle 2011;19/4:369–74.
- Bősze Péter *A magyar orvos-biológiai szakírás: magyarosítás, magyarítás, fogalmazás magyarul és fordítás magyarra* Magyar Orvosi Nyelv 2013;1:43–51.
- Buda Béla *Szexuális viselkedés* Budapest, Animula 2002.
- Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales <https://www.cnrtl.fr/etymologie/>.
- Cerda, Aladino, Del Sol, Mariano *Anatomical Snuffbox and its Clinical Significance. A Literature Review* International Journal of Morphology 2015;33/4:1355–60.
- Cseplák György *Gyakorlati Bőrgyógyászat* Budapest, Medicina 2011.
- Daróczy Judit *„TIME” algoritmus a krónikus sebek kezelésében* Sebkezelés–Sebgyógyulás. A Magyar Sebkezelő Társaság folyóirata 2020;23/2:6–15.
- Delveroudi, Réa *La place du français parmi les langues pratiquées par les milieux hellénophones dans la seconde moitié du XVIIIe siècle: témoignages et données éditoriales* Documents pour l’Histoire du Français Langue Étrangère ou Seconde 2017;58–59:37–59.
- Duka-Zólyomi Norbert *Magyar–francia orvosi kapcsolatok a 18. század végéig* 1983;29/2–4:167–72.
- Epilepszia. Gyakran feltett kérdések 2011. <https://stressz doktor.hu/uploads/psychoeducation/epilepsziagyik.pdf>.
- Faure Pacaline *Maux et mots ou la dénomination des maladies: Étude comparative anglais/français* Neologica Paris, Garnier 2012.
- Farkas Boglárka *Anett Porcvédelem és az izületi porc pótlásának lehetőségei az ortopédiai gyakorlatban. Doktori (PhD) értekezés* Pécs, Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar Ortopédiai Klinika 2018.
- Fazakas Emese *Bevezetés a magyar nyelvtörténetbe* Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó 2007.
- Fazekas Tamás *A hosszú-QT-szindróma és a torsades de pointes kamrai tachycardia története* Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat 2012;3/5:26–74.
- Felkai Péter *A karanténok története I.* Orvosi Hetilap 2021;162/6:233–7.
- Gyermeksebész Szakmai Kollégium *NEFMI Szakmai protokoll a gyermekkori appendicitis kezeléséről* Budapest, Egészségügyi Minőségfejlesztési és Kórháztechnikai Intézet 2011.
- Heim Pál Országos Gyermekgyógyászati Intézet *Hogyan változott sürgősségi osztályunk működése a pandémia alatt?* Gyógyhírek 2022. május 24. <https://gyogyhitek.hu/hogyan-valtozott-surgossegi-osztalyunk-mukodese-a-pandemia-alatt/>.
- Janurik Szabolcs *The Integration of English Loanwords in Russian: An Overview of Recent Borrowings* Studia Slavica Hungarica 2010;55/1:45–65.
- Karácsonyi Bence Sándor, Braunitzer Gábor, Ősze Gábor, Párkányi László *Kombinált gépi parodontológiai kürettálás klinikai hatékonyságának tájékoztató vizsgálata és összehasonlítása a hagyományos manuális eljárással* Fogorvosi szemle 2021;114/3:113–9.
- Károlyházy Katalin *Epidemiológiai felmérés az epilepsziás betegek szájjálapotáról. Fogászati ellátások módszerei* Budapest, Semmelweis Egyetem Klinikai Orvostudományok Doktori Iskola 2004.
- Kilwein, JH *Some historical comments on quarantine: part one* Journal of Clinical Pharmacy and Therapeutics 1995;20:185–7.
- Kiss Sándor *A fixateur externe alkalmazásának speciális lehetőségei a mozgásszervi fejlődési rendellenességek és csontdaganatok kezelésében* Budapest, Semmelweis Egyetem 2009.
- König Tibor *Kiterjedt, körkörös, alsóvégtagi decollement ellátása* Fittalok fóruma 2017. <http://real.mtak.hu/103087/1/10/05kc3b6nig.pdf>. (Letöltés: 2022. május 10.)
- Magyar Közölny* 103. szám.
- Méray Judit *Balanszírozott anesztézia. Az anesztézia művészete: múlt és jelen* MOTESZ Magazin 2008;2:10–6.
- Varga Éva Katalin *Anatómiai nevek régen és ma. Latin helyett angol?* Modern Nyelvoktatás 2014;20/1–2:35–42.
- Varga Éva Katalin *Vészhelyzet: Orvosok egymás közt* In: Javas Ferenc, Horváth Katalin, Kugler Nóra, Vladár Zsuzsa (szerk.) *Nyelvben a világ: Tanulmányok Ladányi Mária tiszteletére* Budapest, Tinta Könyvkiadó 2014:319–26.
- Weiner Eva *The Oxford English Dictionary* Oxford, Clarendon Press 1989.
- Zaicz Gábor *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete* Budapest, Tinta Könyvkiadó 2006.
- Zólyomi Anna *A Cri du chat szindrómás gyermekek kommunikációjának kérdései* Budapest, Cri Du Chat Baráti Társaság 2014.